Tarih Okulu Dergisi (TOD)
Haziran 2018
Yıl 11, Sayı XXXIV, ss. 109-127.

Journal of History School (JOHS)
June 2018
Year 11, Issue XXXIV, pp. 109-127.

DOI No: http://dx.doi.org/10.14225/Joh1283

Geliş Tarihi: 17.05.2018 Kabul Tarihi: 23.06.2018

ORTAÇAĞ AVRUPA'SINDA CÜZZAM[*]

Murat SERDAR[**]

Öz

Mycobacterium leprae mikrobunun sebep olduğu cüzzam, insanlık tarihi kadar eskiye dayanmaktadır. Bu hastalık, zaman içerisinde farklı dillerde farklı kelimelerle ifade edilmiş olmasına rağmen insanların hem bedenlerinde hem de ruhsal yapılarında bıraktıkları etkiler birbirinden çok da farklı olmamıştır. Ne şekilde ifade edilirse edilsin insanlığı belki de tarihte bu hastalık kadar meşgul eden, aciz bırakan bir hastalık da görülmemiştir. Ortaçağ Avrupa'sı da bu hastalıktan nasibini alan yerler arasında bulunmaktadır.

Ortaçağ Avrupa'sında cüzzamın tedavi edilmesi için mücadele edilmiş ve bir takım tedbirler de alınmıştı. Fakat bu dönemde hastalığın tedavisi için her ne kadar emek sarf edilmiş olsa da cüzzamlı insanların son zamanlarında acılarını dindirmenin ötesine geçilememiştir. Cüzzam, Ortaçağ Avrupa'sında sadece tesiri altına aldığı kişiyi mi etkilemiştir yoksa görülme sıklığında toplumsal sorunlar meydana getirmiş midir? Hastalığın yayılma korkusu insani değerlere ne kadar zarar vermiştir? gibi sorular bizi bu konuyu araştırmaya sevk etmiştir.

Biz de bu çalışmada, özellikle Ortaçağ Avrupa'sında cüzzam hastalığının hem seyri ve tedavisi hakkında bilgi vereceğiz hem de Ortaçağ Avrupa'sındaki insani değerlere etkileri hususundaki sorularımıza cevap arayacağız.

Anahtar Kelimeler: *Cüzzam, Ortaçağ, Avrupa, Salgın Hastalıklar*.

[*] Bu çalışma 07-09 Nisan 2018 tarihinde Antalya'da düzenlenen Uluslararası İnsan ve Toplum Bilimleri Sempozyumu'nda sunulan "Ortaçağ Avrupa'sında Cüzzam" adlı bildiriden oluşturulmuştur.

[**] Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Tarih Bölümü.

Murat Serdar

Leprosy In Medieval Europe

Abstract

Mycobacterium leprae is caused by microbes is as old as human history. Although this disease has been expressed in different languages in different languages over time but its effects that people leave in both their bodies and their spiritual structures are not so different from each other. No matter what it is expressed, perhaps it has not been seen a disease that makes human beings as busy as this disease in history. Medieval Europe is also one of the places where this disease takes place.

In Europe, medieval Europe was struggling to treat the leprosy and a number of measures were taken. However, although labor has been used for the treatment of the disease at this time, it has not been possible to exceed the suffering of the lepers in the recent times. And the questions such as "Did the lepers influence only the person who has been under control in the Middle Ages in Europe, or did it bring about social problems at the frequency of sightings?", "How much did the fear of spreading the disease harm human values?" have prompted us to investigate this issue.

In this study, We will also seek answers to our questions about the effects of leprosy, both in the medieval Europe and as well as on the course and treatment of medieval Europe.

Key Words: *Leprosy, Medieval, Europe, Epidemic Diseases*.

GİRİŞ

Çaresiz durumlarda, Hansen hastalığı ya da genel bilinen adıyla cüzzam bulaşıcı ve engellenemez hastalıklardan biridir. Bu hastalığın nedeni, yayılım metodları ve tedavisini hakkında büyük olasılıkla yanlış kanı ve yanlış anlamaktan kaynaklanmaktadır. Cüzzam, bedeni, sinirleri ve dokuları etkileyen kronik bir hastalıktır. Mycobacterium Leprae mikrobu cüzzamın sebebi olarak görülmektedir.[1] Bu mikrop, gözle görülür en ufak bir etkiye sahip olmadan önce kuluçkalamak için 20 yıla kadar süren ve yavaş büyüyen bakterilerdir. Hastalık çok bulaşıcı olmamakla birlikte bu hastalığa yakalanan insanların % 10'unda bu hastalığın klinikal verilerine rastlanır. Eğer durdurulamazsa körlüğe, sinirsel his kaybına ve yerel felce neden olur. Hastalığın aslanımsı şekli ciltte hasar meydana getirir. Örneğin deri kalınlaşmaya ve oyulmaya başlar. Ayakta ve ellerde deformeler meydana gelir. Bilhassa eller pençeye benzetilir. İkinci olarak sindirim bozukluğu, diyabet veya sıklıkla yaralanmayandan kaynaklanan

[1] John Steane, **The Archaeology of Medieval England and Wales**, Routledge, London 2015, s. 97.

enfeksiyonlar hastalığa bağlı karakteristiklerin bazılarına sebep olmaktaydı.[2] Bu hastalığın neden ne nasıl yayıldığının bilinmemesi şaşkınlık yaratıyordu. Bazı araştırmacılar hastalığın kötü yaşam koşulları, yakın temas, iyi beslenememe ve diğer faktörlerden kaynaklandığına inanmaktaydılar. Genetik faktörler de bu hastalığın hassaslık derecesinde önemli bir etkiye sahip olabilir. 16. yüzyıldan önce hastalığın tanısı ve doğru açıklamasında pek bir ilerleme olmamıştır. Ortaçağ'da hekimler bu hastalığa sürekli yanlış tanı koymaktaydılar. Örneğin bu hastalık mantar, egzama, palegra (deri hastalığı), mantar hastalığı ve sedef hastalığı gibi hastalıklarla karıştırılmaktaydı.[3]

Ortaçağ boyunca hastalığa tanısı koymak birey için önemli sosyal ve tıbbi sonuçlar içermektedir. Doğru tanı konmanın önemini bilen bazı topluluklar, şüphe duydukları vakaları tekrardan gözden geçirmek için disiplinlerarası gruplar oluşturdular. Kiliseden, doktorlardan ve hasta insanlardan temsilciler bu grupların tipik üyeleridir. Ortaçağda cüzzam tanısı ölümün ve bozulmanın bir kehaneti ve belki de daha korkuncu bir insanı toplumun dışına itmesidir.[4]

Cüzzamın Tarihçesi

Lepra, lepef, leper, leprosy ve cüzzam nasıl yazılır veya nasıl telaffuz edilirse edilsin bu hastalığın kökleri insanlık tarihi kadar eskiye dayanır. Dolayısıyla Ortaçağ Avrupa'sından önce bu hastalığın evveliyatı hakkında kısa bir bilgi vermekte fayda vardır. Cüzzam M.Ö. 1550 yıllarında Mısır'da ortaya çıktı. Birçok bilim adamı da o yıllara yakın yazılan bir Mısır papirüsünde bahsi geçen hastalığın cüzzam olduğuna inanır. Hint yazıları bu olaydan 900 yıl sonra (M.Ö. 600) cüzzamın benzeri bir hastalığı tasvir eder.[5] Antik Yunan kaynaklarına göre cüzzam, Asya'dan Avrupa'ya Büyük İskender'in Hindistan seferinden dönüşü olan 3. yüzyılda geçtiği bilinmektedir. Roma'da cüzzamın ortaya çıkışı ise M.Ö. 62 yılında Anadolu'da savaşan orduların geriye dönüşüne

[2] Herbert C. Covey, "People wşth leprosy (Hansen's disease) during the Middle Ages", **The Social Science Journal**, 38, 2001, s. 315.
[3] Herbert C. Covey, **a.g.m.**, s. 316.
[4] Herbert C. Covey, **a.g.m.**, s. 316.
[5] N. Butler, "Lepsory", **Cambridge Handbook of Psychology, Health and Medicine**, Ed: Andrew Baum, Cambridge University Press, United Kingdom 1997, s. 521.

denk gelmektedir.[6] Cüzzam batı roma dünyasında 4. ve 6. yüzyıllarda endemik bir statüye erişmiştir.[7]

Dini kitaplarda cüzzama dair bahisler yer almaktadır. Örneğin Musa'nın kitabının 3. bölümünde cüzzamlı insanların 7 gün boyunca kapalı kaldıkları ve hiç yardım almadıklarından dolayı da yırtık elbiseleriyle ve beresiz kaldıkları ve de bazılarında bağırdıkları sırada temiz olmayan ağızlarını örtükleri ifadesinin kullanıldığından bahsedilmektedir. Vahşice aşağılanmış ve toplum dışına itilmiş cüzzam mağdurlarına ve cüzama dair İncil'de birçok referans vardır.[8] Bu referanslarda cüzzam hastaları fiziksel ve manevi olarak kirli görülürler. Ayrıca Matthew İncil'inde Hz. İsa'nın cüzamlıyı iyileştirdiği bilgisi yer almaktadır. John'un İncil'inde de cüzamla ilgili bilgiler yer almakla birlikte Aziz Lazarus cüzzam hastalarının kurtarıcısı olarak görülür ve 1120 yılından itibaren Aziz Lazarus Şövalyeleri tarikatı bu işle meşgul olmaktaydı.[9]

Ortaçağ Avrupa'sında Cüzzam

Hansen hastalığı olarak bilinen Cüzzam, zamanın tarihçileri tarafından ayrıntılı bir şekilde tarif edilmiştir. Bunların birçoğu cüzzamın kalıtsal bir

[6] S. J. Yawalkar, **Leprosy for Medical Practitioners and Paramedical Workers**, Novartis Foundation for Sustainable Development, Basle, Switzerland 1986, s. 12. Ayrıca M.Ö. 1200'li yıllarda var olduğu bilinen cüzzamın tarifi Cicero (M.Ö. 106-43) tarafından da yapılmıştır.

[7] Richard C. Hoffmann, An Environmental History of Medieval Europe, Cambridge University Press, Cambridge 2014, s. 287.

[8] Piskopos Augustine gibi zamanın sözü geçen yazarlarından o dönemlerde cüzzamın günah ve olarak görüldüğüne dair birçok referans var. O, kişinin işlemiş olduğu bazı korkunç davranış için cezalandırılması ve acı içinde olması gerektiğini söyledi. Cüzzamın Mısır'da varlığı, bulunan belgelerde ışığında M.Ö. 2400'lerle tarihlendirilmektedir. Yaklaşık M.Ö. 1250'li yıllarda II. Ramses bir seyahatte cüzzam gibi utanç verici bir hastalığı barındırdıkları için 90.000 Yahudi'nin öldürülmesini meşrulaştırdı. Cüzzamlılar günah tarafından kirletilmiş ve çürütülmüş görüldüklerinden toplumun dışına itilmişler ve insafsızca kamplarda tutulmuşlardı. Bir cüzamlıya ait haklar çocuklara ve diğerlerine sirayet edeceği korkusundan kanunen çıkarıldı ve aileler parçalandı. Cüzzam yeteri kadar korkunç olmasaydı cüzamlılar onlara yaklaşan kişileri uyarmak için zil çalmaz ve farklı elbiseler giymezlerdi. Daha geniş bilgi için bkz: Inge B. Corless and Mary Pittman-Lindeman, Aids: Principles, Practices & Politics, Hemisphere Publishing Corporation 1988, s. 197. İsa gelene kadar cüzamlıların insan olarak sahip oldukları haklara kimse saygı duymadı ve onlara fareler gibi tedavi ettiler. İsa geldiğinde cüzamlıları korur ve onları bazen tedavi ederdi. Ayrıca onların korkunç imajını İsa'nın fakirleri şekline dönüşmüştü. O zamana kadar cüzamlılardan korkuldu ve toplumda kötü giden her şey onlardan bilindi. Daha geniş bilgi için bkz: http://www.sacredtexts.com/bib/wb/trk/mat.htm, 16.01.2018., 21:05. Kara ölüm döneminde dahi cüzamlılar suçlanmıştır. Hatta insanlar onları kuyuları zehirlemekle suçlamışlardı.

[9] Anna B. Petruševski, "History of Infectious Diseases Development in the Old and the Middle Ages with the Emphasis on the Plague and Leprosy", **Vojnosanit Pregl**, 2013, s. 707.

hastalık, bir lanet veya Tanrı'nın cezası olduğunu düşüncesindeydiler. Dolayısıyla bu düşüncelerden dolayı cüzzam tarih boyunca yanlış anlaşılmıştır. Bulaşıcı bir kronik hastalık olan cüzamın adı Yunanca balık terazisinden gelmektedir. Bu hastalık insan derisinde mukosal bozukluklara ve vücuttaki sinirlerin deformasyonuna neden olmaktadır ve Avrupalı dönem tarihçileri de bu özelliklerin üzerinde durmuşlardır.[10]

Uzmanlar cüzzamın Ortaçağ'da bilinen bir hastalık olduğu hususunda hem fikir olmalarına rağmen period boyunca yaygınlığı hususunda farklı görüşlere sahiptirler. Ortaçağda bulaşıcı ve tedavi edilemez bir hastalık olarak bilinen cüzzam, Avrupa'da 11. yüzyıldan 14. yüzyıla kadar sıklıkla görülmüştür. [11] Bilhassa Le Goff ve R. M. Clay gibi yazarlar ise bu sürenin 12. ve 13. yüzyıllar arasında olduğunu söylemektedirler.[12] James J. Walsh Medieval Medicine adlı eserinde bu hastalığın bilhassa Haçlı Seferleri sonunda bütün Avrupa'da yaygın olarak görüldüğü hakkında bilgi vermektedir.[13] Buna paralel olarak hastalığın tedavisi amacıyla bu dönemde kurulan kurumlarda da artış olması kaçınılmaz olacaktır. Örneğin 12. yüzyılın yarısında Fransa'da 2000, İngiltere ve İskoçya'da 220 cüzzam evi 1,5 milyon insana hizmet vermekteydi. Bununla birlikte Rogers ve Muir bu hastanelerin hepsinin hastalara hizmet vermediği hatta hastalığın korkusundan dolayı yaygınlığının aşırı derecede abartıldığı sonucuna varmışlardır.[14]

Aileleri ve etraflarındaki insanlarla temasları yasaklandığı için insanları tanımak ve nesnelere dokunmak için bir değnek taşımaları gerekmekteydi. Ayrıca bunlar özel elbiseler giyer ve diğerlerini uyarmak için zil çalarlardı. Onların çaldığı zilin sesini duyan insanlar ise rüzgârın esiş yönüne göre caddenin diğer tarafına geçer ve yürürlerdi.

Ortaçağ Avrupa'sında bilhassa cüzzam ve veba hastalarının en büyük talihsizliği toplum dışına itilmeleridir. Bu insanlar hakkında bazen toplumda gereğinden fazla önyargılı olunabiliyordu. Örneğin cüzzam hastaları bedenlerinin parçalanmasına, tırnaklarının ve burunlarının kaybolmasına alışmış olmalarına rağmen halk onları anlamakta çok da istekli değildi. Daha ziyade halk tarafından cüzamlılar lanetli sayılıyor ve kemik ateşinde yakılmaları

[10] Petruševski, a.g.m. s. 707.
[11] Petruševski, a.g.m. s. 707.
[12] Rotha Mary Clay, **The Medieval Hospitals of England,** Methuen & Co, London 1909, s. 36; Herbert C. Covey, **a.g.m.**, s. 317.
[13] James J. Walsh, **Medieval Medicine**, A. & C. Black, LTD, London 1920, s. 181.
[14] Herbert C. Covey, **a.g.m.**, s. 317.

gerektiğine inanılıyordu.[15] Cüzzamın pençesinde yaşama tutunmaya çalışan bu insanlar, hastalığın onlara verdiği acizlikten değil insanların kendilerine karşı olan bakış açılarından dolayı psikolojik olarak daha çok ıstırap çekiyorlardı. Bu insanlar canlı canlı ölüme terk edilirken toplum tarafından da ağır bir psikolojik baskının altında ezilmekteydiler.

Ortaçağ Avrupa'sında cüzzam hastaları tecrit altındaydılar. Herhangi bir hakları olmayan bu hastalar "leprosaria" adı verilen odalarda tutulmaktaydılar.[16] Bu kurumlar çeşitlilik göstermekteydiler. 13. yüzyılın başından erken 16. yüzyıla kadar cüzzamlılara hizmet veren geniş arazilere sahip cüzzam evlerinden kalan yasalar bunların iyi içki, yiyecek ve yakıt tedarik ettiklerini göstermektedir. Bazı durumlarda cüzzamlıların mülkleri bakir bırakılmış ve bunların servetleri leprosaria'da birikmiştir. Fakat bu cüzzam evlerinin çoğunluğu üst düzey tarikatların izni olsa bile fakirdir. Yalnızca bunlardan yukarıda örnek verildiği gibi bir kısmı zengindir. Aslında bunların fakirliği ve zenginliği yapılan bağış miktarı ile paralel bir orantıya sahiptir. Ancak bu tür olaylar çok fazla değildir.[17] Zaten hastalığın yaygın olarak görüldüğü 11. ve 14. yüzyıllar arasında Avrupa'da birçok cüzzam evi kurulmuştur. Örneğin 13. yüzyılda Fransa'da 2000'nin üzerinde cüzzam evinin varlığı bilinmektedir.[18]

Ortaçağ'da cüzzam sanatsal bir obje olarak da kullanılmıştır. Bilhassa Haçlı Seferleri esnasında cüzamlı insanların ikna edici açıklamalarından sonra birçok sanatçı tablolarında cüzama yer vermişlerdir.[19] Bu yer verilişin ilk örneklerine 12. yüzyılda rastlamak mümkündür. Fakat asıl portrelerde cüzzamın işlenmesi 14. ve 16. yüzyıllar arasında ağırlık kazanmıştır. Cüzzama dair portrelere bakıldığında birçoğunda Hz. İsa'ya dair Matthew İncil'indeki kıssadan yola çıkılarak ruhban sınıfının hastayı iyileştirme anı tasvir edilmiştir. Onlara en büyük yardımın Hz. İsa'da olduğu gibi din adamlarından geleceği algısı eserlerde göze çarpmaktadır. Eserlerin büyük çoğunluğunda mutlaka bir rahip ya da bir rahibe yer almaktadır.[20] Daha modern zamanlarda bile cüzzam tedavisi özel hastanelerde ve leprosarium olarak isimlendirilen özel yaşam alanlarında gerçekleştirilirdi. Cüzzam tarih boyunca belli zamanlarda çok

[15] Petruševski, **a.g.m.** s. 707.
[16] Bir mucize olmadan cüzzam hastaları ömürlerinin sonuna kadar bu odalarda tutuluyorlardı.
[17] J.N. Hays, The Burdens of Dsease, Rutgers University Press, New Brunswick 2009, s. 26.
[18] Petruševski, **a.g.m**. s. 707.
[19] Petruševski, **a.g.m**. s. 707.
[20] Konu ile ilgili daha geniş bilgi için bkz: K. Grön, "Leprosy in literatüre and Art", **International Journal of Leprosy**, Volume 41, Number 2, U.S.A. ss. 249-283.

değişik alanlardaki sanat çalışmalarına esin kaynağı olmuş ve diğer kültürel deneyimleri etkilemiştir.

Cüzzam hastalarının Ortaçağ'daki talihsizliklerinden biri de mülkiyet edinme hususunda kendilerine konulan kısıtlamadır. Dönemin insanları cüzamlılarla yapılacak ortaklıktan kendilerine cüzzam bulaşacağından endişe duymaktaydılar. Bundan dolayı memurlar tarafından zaman zaman mülkiyet hususunda kanunî düzenlemeler yapılma ihtiyacı duyulmuştur. Bu kanunlar genel itibariyle cüzamlıların mal edinmesinin önüne geçilmesi yönünde idi. Örneğin Fransa'da bu hususta kanunlar vardı ve cüzamlıların mülkiyet edinmelerine izin verilmezdi.[21]

Ortaçağ Avrupa'sında cüzamlıların mülkiyet kısıtlamasına bir de şehirlerde özgürce yaşama kısıtlaması eklenmiştir. Örneğin Londra'da çıkarılan kanunlarla birlikte hasta insanların sağlıklı insanlarla birlikte aynı ortamda yaşayamayacağı ve şehrin dışında kendilerine gösterilen bölgelerde yaşayabilecekleri deklare edilmiştir.[22]

Olaya sosyo-psikolojik açıdan bakılacak olursa Ortaçağ İngiltere'sinde cüzzamlılar ölü olarak kabul görüyorlardı. Zaten bu hastalığa yakalanmış bir şahıs hayatının son zamanlarını geçireceği hastaneye yatırılmadan önce kendi cenaze törenine katılmak zorunda bırakılıyor ve daha sonra hastaneye yatırılıyordu. Bedene toplumdan uzak olmasın rağmen cüzzamlı statüsünde uhrevi dünyada Tanrı'ya daha yakın oldukları düşünülmekteydi. Ayrıca dünyada çektikleri acılar onların kefareti olacaktı ve cennete daha hızlı gideceklerdi. Bu nedenle cüzzamlıların duaları Tanrı nezdinde kabul edilir görülmüş ve gezginler tarafından cüzzam hastanelerine bağışlarda cömert davranılmıştır.[23] İnsanların cüzzamlı hastalara bağış yapması ve onlarından dua istemesi sadece İngiltere'de değil aynı dönemlerde İrlanda da görülmektedir. İrlanda da gezginler bazında olmasa da bazı varlıklı insanlar dünyadaki günahlarının kefareti için cüzzamlılara ve tutuklu insanlara yüklü miktarda bağış yapabiliyorlardı. Cüzzamlılara bağış yapanlardan bir tanesi de Croydonlu John (John of Croydon)'dur. Bu şahıs hem kraliçenin oradaki temsilcisi hem de

[21] Herbert C. Covey, **a.g.m.**, s. 317.

[22] Ortaçağ İngiltere'sinde sağlıklı insanlarla cüzzamlı insanlar arasında yapılan ayrıma dair daha geniş bil için İngiltere kralı Kral Edward III. tarafından 1346 yılında çıkarılan kanuna bkz: City of London (England). Corporation, **Memorials of London of London Life in the XIIIth. VIVth. and XVth. Centuries**, Selected, Translate and Edited by Henry Thomas Riley, Longmans, Green and Co. , London 1868, ss. 230-231.

[23] Toni Mount, **A Year in the Life of Medieval England**, Amberley Publishing, England 2016.

balıkçı idi. Uzun bir tereddüdün ardından cüzzamlılara yüklü miktarda bağış yapmıştır.[24]

Günümüzde dâhil bir insanın herhangi bir sebepten ötürü toplumdan dışlanması veya karantina altına alınması onda psikolojik olarak aşağılık duygusu ve hırçınlığın artmasına neden olacaktır. Zaten Londra'da 1346 yılında toplum dışına itilen bazı cüzzamlılar acılarını hafifletmek ve öfkelerini dindirmek için hastalıklarını sağlıklı insanlara bulaştırmaya çalışmaktaydılar. Bu da toplumda sağlıklı insan ile hasta insan arasındaki ilişkilerin kesin çizilerle açılmasına sebebiyete verecektir.[25] Bu örneklemeye rağmen konunun bazı uzmanları tarafından çıkarılan kanunların uygulanması hususunda görüş ayrılıkları vardır. Bazı araştırmacılar çıkarılan kanunların uygulanmasında bölgeden bölgeye farklılıklar arz ettiğini iddia ederken Le Goff, Normandy ve Beauvaisis'dakilerin hariç Fransa'daki cüzamlı insanların sağlıklı olanlarla aynı haklara sahip olduklarını not etmektedir.[26]

Cüzzamlılar üzerindeki toplumsal en dramatik kısıtlamalardan biri onlara karşı ırkçı yaklaşım ki bu en azından 8. yüzyılda tecrübe edilmişti. Ortaçağ insanları hastalığa toplu oluşumlar olan dernekler veya iş ortaklıklarında da yakalanabilecekleri hususunda endişeli idiler. Bu nedenle topluluklar içinde hasta olan ve olmayan insanlar için mesafeler belirlenmiştir. Örneğin; 1346 yılında Kral Edward cüzamlıları Londra şehrinin dışında yaşamaya mahkûm bırakan bir ferman yayımladı.[27] Kral Edward'ın bunu yapmasının yegâne sebebi hastalığın yayılmasından duyduğu korku idi. Ayrıca bu insanların toplumsal alanlarda dilenip dua etmesinden de endişe duyulmaktaydı. Yetkililer 1346 yılında olduğu gibi 1348, 1367, 1372 ve 1375 yıllarında da hastalığa yakalanan insanların dilenmelerinin önüne geçmek için hukuki düzenlemeler yapmışlardır. Başlıca beslenme kaynağı cehalet ve korku olan bu ayrışma işlevseldi. [28]

Yukarıdaki kısıtlamaların haricinde Ortaçağ toplumlarında farklı kısıtlamalarda geliştirilmişti. Örneğin bu dönemin insanları hastalığın nefes yoluyla yayıldığına inandıkları için sağlıklı insanlarla iletişim kurmalarına

[24] Edward Geoffrey O'donoghue, The Story of Bethlehem Hospital (From Its Foundation in 1247), T. Fisher Unwin, London 1914, s. 45.
[25] Memorials of London of London Life in the XIIIth. VIVth. and XVth. Centuries, ss.230-231.
[26] Jacques Le Goff, **Medieval Civilization**, Translate: Julia Barrow, Blachwell, Oxford 1990, s. 321; Herbert C. Covey, **a.g.m.**, s. 317.
[27] Emilie Amt, **Women's Lives in Medieval Europe –A Sourcebook-**, Routledge, New York 1993, s. 45.
[28] Bayless, J. H. (1977). Leprosy in Medieval England. Leprosy Review, 48, 19977, ss. 291–292; Herbert C. Covey, **a.g.m.**, s. 318.

ancak rüzgâr yönünde bulunmaları şartıyla izin verilmiştir. Kısıtlamalarda daha da ileri gidilerek cüzamlı insanların yollarda yürümesine, bara gitmesine, alış veriş yapmasına ve de kiliseye izin almaksızın girmesine yasak getirilmiştir. Bunlara ek olarak kamuya ait kupalardan içmesi, yerel nehirlerde yıkanması ve bebeklere dokunması da yasaklanmıştı. Bu yasaklar çeşitli toplumlar arasında uygulanmamıştır. Örneğin bazı İskoçyalı toplumlar bu yasakları askıya alarak cüzamlı insanların sağlıklı insanlarla özgür bir şekilde seyahat etmesine müsaade ediliyordu. Kealey'e göre 12. Yüzyıl İngiltere'sinde cüzzamlı insanlar toplum dışına itilmemiş, cüzzam tokmağı ya da zili taşımamışlardır.[29]

Ortaçağ Avrupa'sında cüzamlıları toplumdan ayrıştırmada din de işin içine girmişti ve bunun için törenler tertip edilmekteydi. Bu törenler bilhassa cüzamlıların kendi başlarına bırakıldıklarının ilanı niteliğinde idi. Bu dini törenlerde cüzamlılar yaşayanlar dünyasından yaşayan ölüler dünyasına geçmeye mecbur bırakıyordu. Zaten Ortaçağ toplumları sağlıklı insanları ve cüzamlıları birbirinden ayırmak için çeşitli törenler geliştirmişlerdi.[30] Bu ritüeller, bilhassa cüzamlıların teşhisi ve onların toplum tarafından alenen bilinmesini sağlamaktaydı. Ayrıca bu törenler kirli olmayan bir ruhun dışa vuruşu olarak dünyaya ölü Mesih'e canlı olarak emredildiği bir kilise töreni niteliğindeydi.[31] Bu da yukarıda İngiltere örneğinde olduğu gibi Ortaçağ Katolik Avrupası'nın hastalıkların teşhisinde ve tedavisinde yetersiz kaldığında duadan ve uhrevileştirmekten başka yol bulmadığının diğer göstergesidir.

Bununla beraber Papa III. Alexander'ın başkanlığında toplanmış olan III. Lateran Konsil'inden çıkan bir kararname ile cüzamlılar için ayrı şapeller inşa edilmesi ve ölülerinin de ayrı mezarlıklara gömülmesi kararlaştırılmıştı.[32] Ayrıca cüzzamlıların sokaklarda tılsımsız yürümeleri yasaklanmıştı.[33] Bu yasaklar, ilerleyen yıllarda cüzamlıların belediye sınırları dışına çıkarılmasına ve kendi başlarına yaşamaya mahkûm bırakılmaya kadar vardığını yukarıdaki İngiltere örneğinde görmüştük. Hatta İngiltere bu hususta o kadar ileri gitti ki belirli aralıklarla bu insanların şehirlerin dışında yaşamalarına ve sağlıklı

[29] Herbert C. Covey, **a.g.m.**, s. 317-318.
[30] Herbert C. Covey, **a.g.m.**, s. 318.
[31] Stephen R. Ell, "Plague and Lepsory in the Middle Ages: A Paradoxical Cross-Immunity?", **International Journal of Lepsory**, Volume 55, Number 2, June 1987, U.S.A., s. 347.
[32] Jacques Le Goff, **Medieval Civilization 400-1500**, Blackwell Publishers, Oxford 1992, s. 321; Jessalynn Bird, "Lepers", **Women and Gender in Medieval Europe –an Encyclopedia-**, Ed: Margaret Schaus, Routledge, New York 2006, ss. 466-467.
[33] Clay, a.g.e., s. 176.

insanlardan ayırt edilmelerine dair memurlar tarafından emirler yazılmıştı. İngiltere'deki bu uygulamanın amacı hastalıklı insanları kontrol altında tutmak iken Fransa'da cüzamlılara karşı daha farklı ritüeller vardı. Buradaki ayrıştırma ritüelleri cenaze törenlerinden bir parça daha farklıdır. Memurlar insanların dünyadan gömüldüklerinin bir göstergesi olarak cüzzamlıların kafalarından aşağı bir parça toprak dökerlerdi.[34]

Ortaçağ toplumlarındaki ayrışımın görüldüğü bir diğer nokta da giyilen kıyafetlerdi. Ortaçağ toplumları tarafından cüzamlı hastalar kirli, güvenilmez, öfkeli, umutsuz ve şüpheci olarak görüldüklerinden dolayı kıyafetleri de farklılıklar arz etmekteydi. Yani cüzamlılar giymiş oldukları özel elbiseler vasıtasıyla kendilerini sağlıklı insanlardan ayırt ediyorlardı.[35] Bu Ortaçağ toplumlarında cüzamlı insanlara karşı bir uyarı göstergesiydi. Bu özel kıyafetler toplumun geri kalanının onlardan uzak durmasını ve onların toplumdan atıldıklarının bir göstergesi olarak kullanılmıştı. Uzun cübbe, eldivenler, omuz üzerinden sarkan boynuzlar bu elbiselerin tipik özelliklerindendi. Cüzamın yayılmaması için ayakların giyinik (çizme, bot, çorap gibi şeylerle ayaklar kapanacaktı) olması kurallardandı. Hastalıklı insanlar ayak bileklerine kadar inen kızıl kahverengi tunikler giyerdi. Bunun yanı sıra kol bileklerine kadar uzanan ve kapatan elbiseleri olmalı ayrıca siyah pelerin giymeliydiler. Cüzamlı insanlar bazen pelerin ya da cübbelerine sarı haç işaretleri veyahut "L" harfi dikerlerdi.[36] Grön, zaman zaman bazı insanların göğüslerine giydikleri elbiselerde kaz ya da tavukayağı şeklinde kırmızı işaretin kullanıldığı hakkında bize bilgi vermektedir.[37] Onlar bazen beyaz ya da gri renkte yün eldivenler ve ağızlarını kapatan maskeler takarlardı. Hatta topluluklar giyim şeklinin dahi nasıl olacağına dair sosyal beklentiler içindeydiler. Clay Medieval Hospitals of England adlı eserinde cüzamlı insanlarla ilgili olarak Aziz Julian'dan[38] şu alıntıya yer vermiştir: "Onları idarede ve giydirmede olduğu gibi adamlarının geri kalanından, kendilerini daha hor görülmüş daha alçakgönüllülükle

[34] Herbert C. Covey, **a.g.m.**, s. 318.
[35] Peter Richards, **The Medieval Leper and his Northern Heirs**, D.S. Brewwer Ltd., Cambridge 1977, s. 55.
[36] Herbert C. Covey, **a.g.m.**, s. 318.
[37] Grön, a.g.m., s. 256.
[38] Harbledown'daki Aziz Julian Tarikatı'na bağlı rahip ve rahibeler de efendilerinin izinden giderek uzun boğazlı çizme giymeyi adet haline getirmişlerdi. Eğer içerlerinden biri kısa boğazlı ve tek bağcıklı çizme giyerse ona bir hafta yalın ayak dolaşma cezası verilmekteydi. Ayrıca tarikattaki hem erkekler hem de kadınlar şapka takmak gelenek haline gelmişti. Daha geniş bilgi için bkz: Clay, a.g.e., 176-177.

taşırlar…" bazı topluluklarda uzun sırıklar ve sopaları alışverişlerde ne istediklerini söylerken işaret etmek için ve kendilerinden uzakta olan kapları sadaka kaplarını almak için kullanmışlardı. Bazı topluluklar ise onlardan çan tokmağı, çan, bebek çıngırağı veya kastanyet gibi aletler kullanarak gelişlerini haber vermelerini istiyorlardı.[39]

Ortaçağ'ın her türlü olumsuzluğu karşısında da ilk göze batanlar cüzamlılar olmuştur. Cüzzamlıların suçlu olarak görüleceği bu olumsuzlukların en başında da ekonomik sıkıntılar gelmekteydi. Zaten cüzamlılar otoriteler tarafından hastalık yaymalarından ziyade topluma zararlı davranışlarından ötürü günah keçisi olarak kabul ediliyorlardı. Örneğin Fransa kralı V. Philip büyük bir kıtlıkla karşılaştıklarında onları (cüzamlıları) Fransa'daki kuyuları zehirlemekle suçladı. Bunun üzerine Fransa kralı cüzamlıların cezalandırılmasına dair bir emir yayımladı.[40] Bu emir: "Bütün cüzamlıları bildirin bir yerde toplayıp ne sıklıkta görürsek toplayıp yakalım. Kökünü kurutana kadar yakalım onları." şeklinde idi. Fransa kralı V. Charles da benzer uygulamalarda bulunmuş ve cüzamın Paris'i ele geçirdiğinden şikâyet etmişti. Hatta döneminde Rouen'de kurulan La Madeleine hastanesine bağış yaptığı bilinmekle birlikte bu dönemde

[39] Clay, a.g.e., s. 175-176.

[40] Bu emir V. Philip tarafından 1321 tarihinde yayımlanmıştır. Kralın emri yayınlamasının sebebi olarak yukarıda da değinildiği gibi Avrupa'daki kuyuların cüzzamlılar tarafından zehirlendiği ve onları Müslümanlar tarafından gizlice organize edilmiş olan azınlıktaki Yahudilerin bu işe teşvik etmiş olması şüphesiydi. Ateşli ortama yerleşen korku, geçen on yılın fakir hasadının mirası ve geçen yıl ki Shepherds Haçlı Seferi tarafından bırakıldı. 1321 yılında Yahudiler Fransa kralıyla yakından ilişkiliydiler. Kral Philip Hristiyanların borçlarının toplanmasında ödünç para veren Yahudilere kraliyet memurların yardımcı olmasına dair emirler verdi ve bazı yerel memurlar bunun kraliyetin ölü Yahudi tüccarların mülklerini miras alacağını dair yorumlamaktaydılar. Philip, 1320 yılı olaylarının takibinde Shepherds Haçlı Seferi esnasında gerçekte Fransa'daki bu azınlığın hoşlanmamasını istinaden eklediği Yahudilere saldıranları temizlemekle meşguldü. Cüzzamlıların haklarındaki iddialar ve söylentiler 1320 yılında bile yayılmıştı ve hatta bir kısmı haçlı seferi esnasında tutuklanmıştır. Kral Philip, korkunun sözcüğü vardığında güney bölgesindeki finansal sistemin reformunu amaçlayan güney turu için haziran ayında Poitiers'deydi. Philip biran önce uygulanması için bir ferman ilan etti ve bu fermanda suçlu bulunan her cüzzamlının yakılmasını ve mallarının krallığa ceza olarak verilmesini istedi. Kralın güney turu ve reform planları idari açıdan uygun olmasına rağmen birçok yerel muhalefet ve modern tarihçiler şiddet olaylarının aniden patlamasıyla Poitiers'deki Kral'ın rolünü ilişkilendirmektedirler. Bu Philip'i zor duruma soktu. O, gereksiz şiddeti teşvik etmedikçe Müslümanlar, Yahudiler ve cüzzamlılar tarafından haksızlığa uğradığını iddia edenlerle yan yana olamazdı. Cüzzam korkusundan dolayı bazı Yahudiler Fransa'yı terk etti ve Philip bir dereceye kadar etkiyi sınırlandıracak yeni bir fermanı imzalamamak için direndi. Daha geniş bilgi için bkz: Clive Ponting, **Dünya Tarihi: Yeni Bir Bakış Açısıyla**, (Çev. Eşref Bengi Özbilen), Alfa Basım Yayın, İstanbul, 2013, s. 389.

vebanın görülme oranının artması cüzzamı geri plana itmiştir.[41] Her iki Fransa kralının da böyle bir karar almasındaki sebep vebanın en yaygın olduğu dönemde görülen cüzzamın veba ile karıştırılmasıdır. Çünkü hem vebanın hem de cüzamın görüntü olarak birbirine benzer çok yanı vardır. Bu yüzden tarih boyunca cüzzam vebanın gölgesinde kalmıştır.

Hastalıklı insanların hayatlarını sınırlamaya ve kısıtlamaya yönelik uygulamaların aksine bazen ortaçağ toplumları hastalıklı insanlara karşı merhametli de davranmıştır. 12. Yüzyılda, en azından İngiltere'de, cüzamlı insanlar için bir yardım (sadaka) fikri uyanmıştır. Örneğin I. Henry'nin eşi kraliçe Matilda cüzamlı insanlara yönelik bulunduğu yardım aktiviteleriyle biliniyordu.[42] İngiliz Kral Jhon (1204) cüzamlı insanlara pazarlarda alışveriş yapma hakkı tanımıştır. 1163'te Exeter Piskopos'u cüzamlıların pazara girmesine ve dilenmelerine izin vermiştir. Ayrıca onlara bu konuda ayrıcalık da tanınmıştır.[43]

Ortaçağ'da Cüzzamın Sebepleri Ve Tedavisine Dair Teoriler

Ortaçağ'da tıp otoriteleri cüzzama sebebiyet veren birçok hususa ve tedavisine de değinmişlerdir. Bu tıp otoriteleri genelde cüzzamın sebepleri hakkında bizleri karşılaştıkları vakalardan yola çıkarak aydınlatmaktadırlar. Birçoğunun birleştiği ortak tanılar genelde cinsi münasebet, basit birliktelik, zehirli solucan ısırığı, çürümüş balık yemek, temiz olmayan şaraptan içmek ya da kokmuş ve kendinden geçmiş et yemek[44], adet döneminde hamile kalmak, vücut sıvılarının dengesizliği ve cüzamlı kişinin sütanneliğidir.[45]

Ortaçağ doktorları sperm veya embriyoyu etkileyen herhangi bir şeyin geçici nedenlerden ortaya çıkmış olsa bile bireyin bedensel dokusu için tamamlayıcı olabileceği ve daha fazla kuşaktan geçebileceğine inanıyorlardı.

---

[41] Elma Brenner, **Leprosy and Charity in Medieval Rouen**, The Boydell Press, New York 2015, ss. 74-77.

[42] İskoçyalı Matilda (Matilda of Scotland), I. Henry'nin ilk eşi olup asıl adı Edith'tır. Malmesbury'li William Kraliçe Matilda hakkında Lent'te kiliseye hizmet ettiği, hastaların ayaklarını yıkayıp ellerini öptüğü hususunda bilgi vermektedir. Kendisi cüzzamlı hastalara özel ilgi duydu ve onlar için en aşağı iki tane hastane kurdurdu. Daha geniş bilgi için bkz: Lisa Hilton, **Queens Consort: England's Medieval Queens from Eleanor of Aquitaine to Elizabeth of York**, Pagasus Books, New York 2010, ss. 47-48.

[43] Herbert C. Covey, **a.g.m.**, s. 318.

[44] John Steane, a.g.e., s. 97.

[45] O.K. **Skinsnes, Leprosy in society: I. Leprosy has appeared on the face, Leprosy Review**, 35, ss. 21-35; Herbert C. Covey, **a.g.m.**, s. 319.

Örneğin Fransisken Tarikatı'nın rahiplerinden Bartholomaeus Angelicus 1246 yılında cüzzamın kalıtsal olduğunu elinde kanıt olmaksızın iddia etmiştir. Ortaçağ Avrupa'sının önde gelen doktorlarından Gordonlu Bernard (Bernard of Gordon) ise cüzamın pek çok sebebinin olduğunu bu sebeplere cüzamlı bir kadınla ilişkiye girmeyi de dâhil etmiştir. Hatta kendisi doğumdan önce hastalığın ortaya çıkacağından dolayı kurbanın iyileşemeyeceğini iddia etmekteydi. Bu inanışa karşı bazı doktorlar hastalığın gen yoluyla geçen kalıtsal bir hastalık olsa dahi insanın kaderini temsil etmeyeceğini ve sağlıklı bir yaşam sürülmesiyle tedavi edilebileceğini savunulmaktaydılar.[46] Galenic (yani bitkiselciler bitki ile iyileştirmeye çalışanlar) kültür takipçisi bazı hekimler hastalığın sebebini cüzam hastalarının kanlarında çok fazla hüzün ya da melankoli olmasına bağlamaktadırlar.[47]

Cüzzamın neden kaynaklandığına dair görüş bildiren bir diğer kişi ise 12. yüzyılın ünlü Benedict rahibesi Bingenli Hildegard (Hildegard of Bingen)'dır. Hildegard domuz eti tüketiminin libidoyu artıracağını ve bunun sonucunda da cüzzamın ortaya çıkacağını iddia etmekteydi. Ayrıca kendisi hastalığın et süt ve şaraptan kaynaklandığını; ekmek, sebze ve biradan kaynaklanmayacağını dile getirmiştir.[48]

Cüzzamın tedavisi için Ortaçağ hekimleri pek çok çeşit tedavi sistemi denediler. Dönemin doktorları; azizlerden kalma kutsal emanetleri yanlarında taşıyarak ve şifalı otları kullanarak hastalıktan uzak kalmaya çalışıyorlardı. Ortaçağ doktorları bitkisel ve kimyasal kürler deniyor hastalarının vücutlarına şolmgra yağı sürüyorlardı. Çünkü doktorlar vücut sıvıları ile cüzam arasında bağ olduğuna dair teoriye inandıklarından kandaki fazla melankoliyi (Safra kesesindeki sıvının fazlalığı) almak için sıklıkla hastalarını kanatma yoluna gidiyorlardı. Ayrıca hastalarına taze yiyecekler yemelerini, temizlenmeyi (bağırsaklarını boşaltmayı), tıbbi sular içmeyi ve banyo yapmalarını öneriyorlardı.[49] Tıbbi su olarak genelde yeraltı suları ile Roma döneminden itibaren ünlü olan Bath şehrinin suları kullanılmaktaydı. Hatta bazı kesişler bu

[46] John Waller, **Heredity: A Very Short Introduction**, Oxfort University Press, Oxford 2017, https://books.google.com.tr/books?id=NFExDwAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=tr#v=onepage&q&f=false, 02.04.2018.

[47] Bernard de Gordon, Bernard de Gordonii Omnium aegritudinum à vertice ad calcem, opus praeclariss, Paris Nisan 1542, s. 111.

[48] Luke Demaitre, **Leprosy in Premodern Medicine: A Malady of the Whole Body**, The Johns Hopkins University Press, Baltimore 2007, s. 166.

[49] Herbert C. Covey, **a.g.m.**, s. 319.

suları tedavide kullanmak için Anakaradan İngiltere'ye 12. yüzyılda seyahatler düzenlemişlerdir.[50]

Bitkilerin iyileştirici özelliklerine inan Bingenli Hidegard (Hildegard of Bingen) beyaz zambakın cüzzam hastalığını iyileştirdiğine dair kanısından dolayı[51] kullanmasını önermiştir. Ayrıca yeşil ağaçkakanın iyice pişirilip sıklıkla yenmesi sonucunda cüzzamın iyileşeceğini de dile getirmiştir.[52] Bu rahibe aynı zamanda karınca yuvalarının toprağının hastalık üzerinde tedavi edici etkisi olduğuna inanmaktaydı.[53] Tedaviler sıklıkla fiziksel tedavi ve yanı sıra ruhsal müdahale karışımı ile yapılıyordu. Ayrıca ikisinin bir arada etkili olacağına inanılıyor ve hastalığın ruhsal yönünün etkisine de dikkat çekiliyordu. Hastalığın ruhsal yönünü açıklamak için kilise cüzam tedavisi yapan hastane kurmuştur (cüzam hastanesi). Cüzzamın tedavisinde bilimsel yöntemlerin yanında batıl inanışlara da yer verilmekteydi. Örneğin Hristiyanlar, Aziz Milburganın kemikleri gibi kutsal emanetleri cüzama karşı etkili bir tedavi olarak görüyorlardı. Zaten bu tedavi yöntemi için Avrupa'nın genelinde Compostella ve Saint Gilles gibi hacı olunabilecek pek çok yer bulunuyordu. [54]

Herbert C. Covey eserinde Bartholomaeus Anglicus ve Bernard of Gordon gibi bazı ortaçağ hekimlerinin açıkça hastalığı tedavi etmekteki acizliklerini dile getirdiklerini bize aktarmaktadır. İkisi de hastalığın ilahi bir müdahale olmadığı sürece tedavisinin çok zor olduğunu kabul ediyorlardı.[55]

Başarılı tıbbi tedavilerin zorluğu ve eksikliği anlaşılınca halk bu hastaları izole etme ve bakımlarını yapma noktasına odaklandı. Ortaçağ boyunca cüzamlı ya da hasta ve düşkün kimseler için yapılmış (Lazar veya Leper Houses) bakım evleri bir hayli yaygındı. Ortçağ'da kurulan bu cüzzam evleri hastaları tedavi etmekten daha ziyade cüzzamlıların son zamanlarını huzur içinde geçirdiği

[50] John Steane, a.g.e., s. 97.

[51] Priccilla Throop, Hildegard von Bingen's Physica: The Complete English Translation of Her Classic Work on Health and Healing, Healing Arts Press, 1998, https://books.google.com.tr/books?id=plwoDwAAQBAJ&pg=PT242&dq=Hildegard+of+Bingen+leprosy&hl=tr&sa=X&ved=0ahUKEwiztvZnZzaAhUjxqYKHcpODUQQ6AEIMDAB#v=onepage&q=white%20lily&f=false, 02.04.2018.

[52] Gerard Gorman, Woodpecker, Reaktion Books Ltd, London 2017, https://books.google.com.tr/books?id=LmwvDwAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=tr#v=onepage&q&f=false, 02.04.2018.

[53] Herbert C. Covey, **a.g.m.**, s. 319.

[54] Herbert C. Covey, **a.g.m.**, s. 319.

[55] Herbert C. Covey, **a.g.m.**, s. 319.

mekânlardan öteye gidememişlerdir.[56] Ortaçağ Avrupası'nda yirmi binden fazla cüzzam evinin olduğu bilinmekle birlikte bunların hepsi hakkında yeterli bilgi yoktur. Zaten cüzzam evleri Avrupa'yı saran bu illete karşı alınmış en büyük tedbir olarak görülmekteydi.[57] Bu bakımdan cüzzam evleri genelde ya azizlerin isimleri ya da kuruldukların yerin veya kurucuların isimleri ile anılmaktaydılar. Bunlardan bazılarına örnek vermek gerekirse; Saint Gallen (759), Marssell House[58] (Santa Margarita) (9. Yüzyıl), Moutien (871), Palenca (1067), Saint Giles (1101), Harbledown (1100) ve Coventry (1181) gibi yerlerdi.[59] Bu hastanelerin tipik olarak duvarları özel bahçeleri, şapelleri mezarlıkları vardı ve buralar şehir sınırları dışında konumlandırılırdı. İzolasyona rağmen hastaları aile üyelerinin ziyaretine sık sık izin verilirdi. Bu uygulama yaygın olarak İngiltere'de görülse de hastalığı tedavi etmek için Avrupa'nın diğer bölgelerinde de cüzzam evleri veya hastaneleri inşa etmişlerdir.[60]

Ortaçağın Sonlarına Doğru Cüzamın Gerileyişi

Avrupa'da 13. yüzyılın ortalarından itibaren cüzam vakalarında azalma görüldü.[61] Günümüz araştırmacıları Avrupa'dan cüzamın neredeyse tamamen yok oluşunun 16. yüzyıl olduğu konusunda hemfikirdirler.[62] Cüzzam vakalarına İrlanda'da 1775'e, Fransa'da 1789'a ve bazı küçük bölgelerde de varlığını uzun yıllar sürdürmüştür. Bu gerileyişe rağmen cüzam İskandinav ülkelerinde 19. yüzyıla kadar varlığını sürdürmüştür. Tıp otoriteleri hastalığın gerilemesine neyin sebep olduğu konusunda fikir birliğine varamamışlardır. Bazı konu araştırmacıları bu düşüşe pek çok şeyin sebep olabileceğini iddia etmiş ve bu sebepleri sağlık hizmetlerinin gelişimi, hastalığa karşı bağışıklık kazanılması, toplumsal tecrit uygulamaları (karantina), tüberkülozun (verem) artması, beslenme şekli ile yaşam koşullarının iyileşmesi şeklinde sıralamışlardır. Kimileri de bu düşüşü kara ölüm yani vebanın desteklediğini, cüzzama

[56] K.T. Utterback, "Review: Charty and Welfare: Hospitals and Poor in Medieval Catalonia by James Brodman", Medieval Academy of America, 2001, s. 690-692.
[57] Felix Contreras Duenas, Leprosy in Spain, http://ila.ilsl.br/pdfs/v15n2a07.pdf, 03.04.2018.
[58] Felix Contreras Duenas, a.g.m., http://ila.ilsl.br/pdfs/v15n2a07.pdf, 03.04.2018.
[59] Clay, a.g.e., s. 35-47.
[60] Herbert C. Covey, **a.g.m.**, s. 320.
[61] Ann G. Carmichael, "Leprosy (Hansen's Disease)", **The Cambridge Historical Dictionary of Disease**, Ed: Kenneth F. Kiple, Cambridge University Press, Cambridge 2003, s. 195. (192-195).
[62] Estella Antoaneta Ciobanu**, The Spectacle of The Body in Late Medieval England**, Iaşi 2012, ss. 165-166; Herbert C. Covey, **a.g.m.**, s. 320.

yakalanan insan sayısı kadar insanın da vebaya kurban gittiğini söylüyorlardı.[63] Bir başka görüşe göre ise soğuk hava cüzzamın gerileyişinde etkin rol oynamıştır.[64] Muhtemelen doktorların gelişen teşhisleri uygulaması hastalığın düşüşünde etkili olmuştur. Bazı uzmanlar bu hastalığın gerileme vaktinin şehirleşme ile ve akciğer vereminin artması ile aynı döneme tekabül ettiğine dikkat çekiyorlar.[65] Cüzama sebep olan bakteriler tüberkülozla rekabet edemeyecek kadar yavaş ilerliyordu zira tüberküloz bakterisi hem daha ölümcül hem de daha hızlı ilerleyen bir bakteriydi.[66]

SONUÇ

Cüzzam en ilginç hatalıklardan biridir. Bu hastalıkla ilgili pek çok mit ve yanlış algılayışı beraberinde getirmesi toplumda cüzzamlılara karşı pek çok yanlış algılamaya ve uygulamaya sebep olmuştur. Hastalığın doğasından ötürü uzun kuluçka dönemi, belirtilerde gösterdiği çeşitlilik toplumda pek çok yanlış algılamaya sebep olmuştu. Ortaçağ'daki insanlar cüzamlı kişilerden; belirsizlikler (hastalıkla ilgili), yanlış bilgilendirilme, kendini koruma içgüdüsü ve cehalet gibi sebeplerle korkmuşlardır. Bu hastalığı taşıyanlar için bu yanlış anlamalar tarihi olarak ezici (baskıya maruz kalarak) bir felakete dönüşmüştür. Dışlanmış uğursuz kişiler sayılmaları sebebiyle kötülüğün şeytaniliğin bir sembolü olmuşlardır. Cüzam günahkarlar için tanrının bir uyarısı ve günahkar hayatlarının bir sonucu olarak görülürdü. Kişinin Tanrıya olan sadakat ve korkularını doğruladılar. Bu durum bu kişilerin toplum içindeki görünürlüğünü ve fonksiyonlarını yerine getirmeyi bir derecede etkilemiştir. Sonuç olarak bu durum bu hastaları iki arada bir derede bırakmıştır. İşlevsiz ve bozguncu olarak görüldükleri ve bulaşıcı olma korkusu ve hastalığın ahlaksızlıkla (manevi manada) kurulan bağlantısı nedeniyle cüzamlılar ahlaki kuralları yeniden kabul etmede fonksiyoneldiler.

Ortaçağ insanı için cüzzam, uzun bir acı ve sonunda ölüm olan bir çıkmazdı. Ortaçağ insanları cüzzamın canlı şahitleri olduğundan dolayı cüzamlı insanlardan kaçınmışlardır. Zaten cüzamlılar da kendilerini sağlıklı insanlardan ayıran farklılıklara sahiptiler.

[63] Herbert C. Covey, **a.g.m.**, s. 320; Clay, a.g.e., s. 35-47.
[64] William H. McNeill, Plagues and Peoples, Anchor Books, New York 1998, s. 256.
[65] William H. McNeill,, a.g.e., s. 252.
[66] Herbert C. Covey, **a.g.m.**, s. 320.

KAYNAKÇA

- Amt, Emilie, **Women's Lives in Medieval Europe –A Sourcebook-**, Routledge, New York 1993, s. 45. -
- Bayless, J. H., "Leprosy in Medieval England", **Leprosy Review**, 48, 1977, s. 291–292.
- Bird, Jessalynn, "Lepers", **Women and Gender in Medieval Europe – an Encyclopedia-,** Ed: Margaret Schaus, Routledge, New York 2006, ss. 466-467.
- Brenner, Elma, **Leprosy and Charity in Medieval Rouen**, The Boydell Press, New York 2015.
- Butler, N., "Lepsory", **Cambridge Handbook of Psychology, Health and Medicine**, Andrew Baum, (Ed.), Cambridge University Press, United Kingdom 1997, s. 521.
- Carmichael, Ann G., "Leprosy (Hansen's Disease)", **The Cambridge Historical Dictionary of Disease,** Ed: Kenneth F. Kiple, Cambridge University Press, Cambridge 2003, s. 195. (192-195).
- Ciobanu, Estella Antoaneta, **The Spectacle of The Body in Late Medieval England**, Iaşi 2012.
- **City of London (England). Corporation, Memorials of London of London Life in the XIIIth. VIVth. and XVth. Centuries**, Selected, Translate and Edited by Henry Thomas Riley, Longmans, Green and Co. , London 1868.
- Clay, Rotha Mary, **The Medieval Hospitals of England**, Methuen & Co, London 1909.
- Corless, Inge B., and Pittman-Lindeman, Mary, **Aids: Principles, Practices & Politics**, Hemisphere Publishing Corporation 1988.
- Covey, Herbert C., "People wşth leprosy (Hansen's disease) during the Middle Ages", **The Social Science Journal**, 38, 2001, s. 315-321.
- De Gordon, Bernard, **Bernard de Gordonii Omnium aegritudinum à vertice ad calcem, opus praeclariss,** Paris Nisan 1542.
- Demaitre, Luke, **Leprosy in Premodern Medicine: A Malady of the Whole Body**, the Johns Hopkins University Press, Baltimore 2007, s. 166.
- Duenas, Felix Contreras, **Leprosy in Spain**, http://ila.ilsl.br/pdfs/v15n2a07.pdf, 03.04.2018.

- Ell, Stephen R., "Plague and Lepsory in the Middle Ages: A Paradoxical Cross-Immunity?", **International Journal of Lepsory**, Volume 55, Number 2, June 1987, U.S.A., s. 345-350.
- Gorman, Gerard, **Woodpecker**, Reaktion Books Ltd, London 2017, https://books.google.com.tr/books?id=LmwvDwAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=tr#v=onepage&q&f=false, 02.04.2018.
- Grön, K., "Leprosy in literatüre and Art", **International Journal of Leprosy**, Volume 41, Number 2, U.S.A. ss. 249-283.
- Hays, J.N., **The Burdens of Dsease**, Rutgers University Press, New Brunswick 2009.
- Hilton, Lisa, **Queens Consort: England's Medieval Queens from Eleanor of Aquitaine to Elizabeth of York**, Pagasus Books, New York 2010, ss. 47-48.
- Hoffmann, Richard C., **An Environmental History of Medieval Europe**, Cambridge University Press, Cambridge 2014.
- **http://www.sacred-texts.com/bib/wb/trk/mat.htm**, 16.01.2018., 21:05.
- Le Goff, Jacques, **Medieval Civilization 400-1500, Blackwell Publishers**, Oxford 1992.
- Le Goff, Jacques, **Medieval Civilization, Translate: Julia Barrow**, Blachwell, Oxford 1990, s. 321; Herbert C.
- McNeill, William H., **Plagues and Peoples**, Anchor Books, New York 1998, s. 256.
- Mount, Toni, **A Year in the Life of Medieval England**, Amberley Publishing, England 2016.
- O'donoghue, Edward Geoffrey, **The Story of Bethlehem Hospital (From Its Foundation in 1247)**, T. Fisher Unwin, London 1914.
- Petruševski, Anna B., "History of Infectious Diseases Development in the Old and the Middle Ages with the Emphasis on the Plague and Leprosy", Vojnosanit Pregl, 2013, s. 704-708.
- Ponting, Clive, **Dünya Tarihi: Yeni Bir Bakış Açısıyla**, (Çev. Eşref Bengi Özbilen), Alfa Basım Yayın, İstanbul, 2013
- Richards, Peter, **The Medieval Leper and his Northern Heirs**, D.S. Brewwer Ltd., Cambridge 1977, s. 55.

- Skinsnes, O.K., **Leprosy in Society: I. Leprosy has appeared on the face**, Leprosy Review, 35, s. 21-35.
- Steane, John, **The Archaeology of Medieval England and Wales**, Routledge, London 2015.
- Throop, Priccilla, **Hildegard von Bingen's Physica: The Complete English Translation of Her Classic Work on Health and Healing**, Healing Arts Press, 1998, https://books.google.com.tr/books?id=plwoDwAAQBAJ&pg=PT242&dq=Hildegard+of+Bingen+leprosy&hl=tr&sa=X&ved=0ahUKEwiztvZnZzaAhUjxqYKHcpODUQQ6AEIMDAB#v=onepage&q=white%20lily&f=false, 02.04.2018.
- Utterback, K.T., "Review: Charty and Welfare: Hospitals and Poor in Medieval Catalonia by James Brodman", Medieval Academy of America, 2001, s. 690-692.
- Waller, John, **Heredity: A Very Short Introduction**, Oxfort University Press, Oxford 2017.https://books.google.com.tr/books?id=NFExDw-AAQBAJ&printsec=frontcover&hl=tr#v=onepage&q&f=false, 02.04.2018.
- Walsh, James J., **Medieval Medicine**, A. & C. Black, LTD, London 1920.
- Yawalkar, S. J., **Leprosy for Medical Practitioners and Paramedical Workers**, Novartis Foundation for Sustainable Development, Basle, Switzerland 1986.